

případly do vlastnictví jinak než znárodněním (jednalo se zde zejména o majetek konfiskovaný na základě dekretů prezidenta republiky).⁴⁰⁰

4 SHRnutí, KOMPARACE A ZÁVĚRY

272. Přijetím znárodnovacích zákonů v roce 1948 a zakotvením znárodnění v Ústavě 9. května jako nedotknutelného pilíře centrálně řízené ekonomiky Československého státu, se náš stát na dlouhou dobu vzdálil způsobu hospodářské politiky na Západě. Nicméně při bližším pohledu a srovnání znárodnovacích reforem v Československu a ve Francii bezprostředně po válce zjistíme, že Československo se západnímu přístupu vzdalovalo již v počátcích tj. v bezprostředně poválečném období, v němž levicově orientované vlády obou států přijímaly první znárodnovací normy.

a) Hospodářské, politické a sociální podmínky

273. Ačkoliv hospodářské, politické a sociální podmínky, za kterých Československo a Francie bezprostředně po válce přistoupily k znárodnění, vykazovaly do značné míry shodné rysy (kritický stav národního hospodářství vyžadující velké ekonomické reformy, všeobecnou deziluzi obyvatelstva včetně inteligence vůči pravicové a liberální politice 30. let, vzájemný konsenzus všech politických stran ohledně základních bodů programu poválečných reforem, předchozí domácí zkušenosti s reformami socializačního typu a vzájemné mezinárodněpolitické ovlivnění), československá situace se od situace ve Francii a v dalších západních zemích značně lišila. Významným externím faktorem, který čím dál více ovlivňoval československou domácí a zahraniční politiku byl mocenský vliv SSSR a zájmy, které Moskva v středoevropském regionu v tomto období měla a prostřednictvím národních komunistických stran prosazovala. Sovětský vliv se citelně projevoval již před osvobozením například ve formulaci Vánoční deklarace SNR z roku 1943 jako klíčovém programu slovenského domácího odboje, dále v rámci moskevských jednání o podobě poválečné vlády na osvobozeném území a při odstoupení Podkarpatské Rusi na základě smlouvy o Zakarpatské Ukrajině v červnu 1945. Středoevropské mocenské zájmy SSSR

⁴⁰⁰ Ustanovení § 154 Ústavy 9. května

společně s rostoucími vlivem komunistické strany v zásadní míře odlišují podmínky poválečného vývoje v ČSR a její přístup k řešení hospodářské a sociální problematiky po roce 1945 oproti Francii a dalším západním zemím.

b) Forma právních předpisů

274. Významné rozdíly v přístupu obou států k převodu vlastnictví klíčových podniků ze soukromých rukou do rukou státu pak můžeme spatřovat například v použité právní formě znárodnovacích norem a v demokratické legitimitě k jejich přijímání. Zatímco Francie formou vládních nařízení s mocí zákona (*ordonnances*) znárodnila pouze vybrané individuálně určené podniky a přenechala plošné znárodnění celých odvětví národního hospodářství na řádně zvolené Ústavodárné shromáždění uvědomujíc si při tom nezbytnost odborné přípravy a nedostatek své vlastní legitimacy, československý přístup byl zcela opačný. Rozsáhlé znárodnovací reformy, k nimž se vláda Národní fronty odhodlala, byly pod tlakem politických stran a odborů přijaty formou dekretů prezidenta republiky, které svoji legitimitu opíraly o mimořádnou situaci způsobenou okolnostmi války a o ústavní nouzi v níž se náš stát po roce 1938 nacházel. Ne nepodstatné při tom je, že k přijetí znárodnovacích dekretů došlo pouze několik dní před zahájením činnosti Prozatímního národního shromáždění.

c) Rozsah a metoda znárodnění

275. Obdobně rozsah znárodnění, který levicové politické strany v Československu prosadily do konečné podoby prezidentských dekretů nekoresponduje se zdrženlivým přístupem Francie a dalších západních států k této problematice. Rozsah československého znárodnění v důsledku politického tlaku sociálních demokratů a komunistů výrazně překročil původně dohodnutý rozsah vymezený článkem XII Košického vládního programu, přičemž působnost československých dekretů se vztahovala i na méně významné podniky nespádající do oblasti klíčového průmyslu jako například podniky vyrábějící gramofonové desky, porcelán, celulózu a další. Navíc československé znárodnovací dekry omezovaly možnost soukromých subjektů vstupovat do podnikání v znárodněných odvětvích, čímž do budoucna konzervovali státní monopol na podnikání v těchto odvětvích. Československé znárodnění tak

bezprostředně po válce patřilo k nejrozsáhlejším v Evropě, což přineslo řadu negativ jako například výrazné omezení vlivu spíše prozápadně orientovaných vrstev buržoazie (velkých a středně velkých podnikatelů) a dále omezení politického vlivu zahraničních (západních) investorů.

276. Další vývoj v Československu spojený s posilováním pozic komunistické strany po vítězných volbách v roce 1946 znamenal současně další rozšíření znárodněného sektoru připojováním konfiskátů k majetku národních podniků, což je opět zcela opačným proces, než který můžeme sledovat ve Francii, kde od roku 1947 byl postupně neprávem rekvírovaný majetek navrácen původním majitelům.

277. Převzetí moci komunistickou stranu v Československu v roce 1948 pak tento proces dovršilo druhou vlnou znárodnění všech oblastí soukromého podnikání a zakotvením nedotknutelnosti statutu znárodněného sektoru v Ústavě 9. května.

d) Právní forma subjektů provozujících znárodněné podniky a otázky správy znárodněného sektoru

278. Specifickým rysem československého znárodnění je dále prosazení národního podniku jako jediné právní formy, v níž mohly být znárodněné podniky provozovány. Právní forma národního podniku jako majetkově nesamostatného kvazisubjektu sice lépe vyhovovala jednotnému řízení centrálně plánovaného hospodářství řízeného vládou, na druhou stranu výrazně přispěla k odstranění konkurenčního (tržního) prostředí, na němž byl založen hospodářský systém první Československé republiky. V československých dekretch se tudíž neprosadila pro západní státy včetně Francie typická pluralita právních forem subjektů provozujících znárodněný majetek, která by lépe odrážela různorodou povahu jednotlivých oborů podnikání, v nichž k znárodnění docházelo, a která by přinesla větší autonomii těchto subjektů při prosazování vlastních podnikatelských zájmů.

279. Negativa československého řešení oproti řešení francouzskému se promítly i do problematiky správy znárodněných podniků. Jak uvedl Ladislav Feierabend v praxi bylo vážným nedostatkem zejména to, že „[n]a kontinuitu

vedení podniků se při znárodnění nekladl žádný důraz a mnoho vedoucích hospodářských mozků, které by bývaly byly ochotny sloužit i v znárodněných závodech, bylo dáno do penze nebo vyhozeno na dlažbu. Malý národ si nesměl dovolit takto plýtvat hospodářskými talenty.“⁴⁰¹ Tato diskontinuita ve vedení znárodněných podniků se pak promítla do negativních hospodářských výsledků znárodněného sektoru v letech 1946 - 1947

e) Náhrada

280. Oproti meziválečným reformám došlo právě v oblasti vyplacení náhrady za znárodněné podniky k největším změnám v přístupu evropských států. Rozsah poválečných znárodnění totiž evropským státům nedovoloval použít dosavadní předpisy o okamžitém poskytnutí náhrad v případech vyvlastnění a nutil je k přijetí nové samostatné úpravy, která by byla finančně únosná pro státní pokladnu. Z tohoto důvodu dochází k odklonu od principu předem vyplacené náhrady, nicméně jak francouzské (západní) tak i československé znárodnění respektovalo princip poskytnutí náhrady za znárodněný majetek, přičemž znárodnovací právní normy z tohoto principu vyjímaly pouze osoby, které se provinily vůči státu v období války. Československým specifickým pak byl národní aspekt znárodnovací reformy, bez náhrady byl totiž převeden na stát především německý a maďarský majetek, respektive majetek zrádců a kolaborantů, v ostatních případech podle znění dekretů náhrada měla být poskytnuta a to jak domácím tak i zahraničním státním příslušníkům. Největší diference v přístupu obou států proto nalezneme právě v politice provádění náhradovených ustanovení, čemuž se věnuje část třetí této práce (navazující rigorózní práce).

⁴⁰¹ FEIERABEND, Ladislav. Politické vzpomínky. Díl III. Atlantis: 1996, str. 273